

АДМІНІСТРАТИВНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Бєляков К.І.,
д.ю.н., професор,
завідувач наукової лабораторії правових
проблем інформаційної діяльності
НДІ інформатики і права НАПрН України
(м. Київ, Україна)

УДК 340.11; 340.12

ПОНЯТІЙНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ РЕГУЛЮВАННЯ НОВИХ ТИПІВ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІДНОСИН: «ВІРТУАЛЬНІ ПРАВОВІДНОСИНИ»

Розглянуто словосполуку «віртуальні правовідносини» та сучасне їх розуміння в контексті проблем формування термінологічно-понятійного апарату інформаційно-правових досліджень. Автором запропоновано впровадження та визначення технолого-правового методу, як спеціального, власного методу інформаційного права. Автор зазначає, що поняття «віртуальність» та «віртуальна реальність» є не теоретичними поданнями, а метафорами. У логіці широко використовуються поняття «можливий світ» і «штучна реальність», які з «віртуальною реальністю» жодним чином не співвідносяться. «Віртуальну реальність» психологізують або роблять предметом логіки модальності, «віртуальність» же намагаються витлумачувати з погляду актуальності. Тому зазначені поняття не мають права на існування у правовій науці, а використання цих термінів в науковому обігу слід усіяло уникати.

Ключові слова: інформаційне право, інформаційні відносини, віртуальні правовідносини, Інтернет, технолого-правовий метод.

Бєляков К.И. Понятийные и методологические основы регулирования новых типов информационных отношений: «виртуальные правоотношения». – Стаття.

Рассмотрено словосочетание «виртуальные правоотношения» и современное его понимание в контексте проблем формирования понятийного аппарата информационно-правовых исследований. Автором предложено

внедрение и определение технолого-правового метода, в качестве специального, собственного метода информационного права. Автор отмечает, что понятия «виртуальность» и «виртуальная реальность» являются не теоретическими представлениями, а метафорами. В логике широко используются понятия «возможный мир» и «искусственная реальность», которые с «виртуальной реальностью» никаким образом не соотносятся. «Виртуальную реальность» психологизируют или делают предметом логики модальности, «виртуальность» же пытаются истолковывать с точки зрения актуальности. Поэтому указанные понятия не имеют права на существование в правовой науке, а использования этих терминов в научном обороте следует всячески избегать.

Ключевые слова: информационное право, информационные отношения, виртуальные правоотношения, Интернет, технолого-правовой метод.

Beliaikov K.I. The Conceptual and Methodological Bases of Regulation the New Types of Information Relations: «Virtual Legal Relationships». – Article.

The concept «virtual legal relationships» and modern its understanding in a context of problem of a formation of terminologically – conceptual apparatus of informationally – legal researches are considered. The author offers an introduction and definition of a technologically – legal method of the information law. The author notes that the concept of «virtual» and «virtual reality» is not theoretical representations, but metaphors. In logic the concepts «possible world» and «artificial reality» are widely used, that with «virtual reality» does not relate. «Virtual reality» mentalize or make the subject of modality logic, «virtual» try to interpret by relevance. Therefore, these concepts have no right to exist in legal science and the use of these terms in scientific use should be strongly avoided.

Keywords: information law, information relations, virtual legal relationship, the Internet, technologically – legal method.

У процесі спілкування чи здійсненні будь-якої соціальної діяльності все ширше використовуються інформаційні технології, які реалізуються у формі інформаційно-телекомунікаційних систем різного рівня та спрямованості. До таких технологій можна віднести, наприклад, комунікацію абонентів засобами стільникового зв'язку, супутникове телебачення, «електронні кошти», всесвітню інформаційно-когнітивну мережу Інтернет та інші. Їх єдність утворює певний інформаційно-технологічний простір для різноспрямованої соціальної діяльності в інформаційній сфері та виникаючих при цьому людських відносин, що сьогодні прийнято визначати як інформаційні. Часом, такі відносини мають, так звану «виртуальну» сутність. Але визиває певні сумніви легітимність використання цього, а також деяких інших «модних», привнесених часом, сучасних термінів та словосполук в науковому обігу. Адже це прямо впливає на якісний стан термінологічно-понятійного апарату

інформаційного права, як комплексної галузі права та наукових знань, та відповідних правових норм в цій сфері – інформаційного законодавства.

Метою статті є комплексний аналіз змісту поняття «віртуальність», яке входить до складу термінологічно-понятійного апарату (аксіоматики) інформаційно-правових досліджень [1] та визначення перспективних прийомів та способів регулювання правовідносин, що здійснюються за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.

Звернемося до історії виникнення, коренів терміну, що розглядається. Стародавні римляни вживали термін «віртуальний» для позначення якостей воїна, таких як мужність, доблесть, хоробрість, рішучість. Нині англійське слово *virtue* позначає достоїнство, чесність, мужність людини загалом. Сучасне значення прикметника «віртуальний» (від *virtualis* – можливий, такий, що може або повинен виявитися за певних умов [2]) має й середньовічні коріння значення. Схоластами термін «реальність» було введено для розмежування понять буття, сутність та існування. Однак сьогодні термін «віртуалізація» застосовується, головним чином, відносно до інформаційно-технологічного простору, де поняття «віртуальна реальність» (або «віртуальний світ») тлумачаться як інтерактивна, символічна реальність, що створюється за допомогою інформаційних технологій. Для віртуальної реальності притаманна так звана нон-фінальна процесуальність та високий креативний потенціал.

Специфіка віртуальної реальності як динамічного, такого, що постійно розвивається середовища, полягає у взаємозалежності і взаємодії людини та моделей «віртуального світу», створених за допомогою інформаційних технологій та засобів телекомунікації. Знаки, що формують даний тип реальності, є симулякрами, у результаті чого реальність заміщується так званою умовною «віртуальною реальністю», якій притаманні нелокалізованість, децентрованість, антиєрархічність.

З погляду психології, віртуальність життєдіяльності людини посилюється її підсвідомим прагненням до абсолютної свободи. Відносна свобода віртуальної реальності обумовлена тим, що, по-перше, у ній людина якби має можливість виступати творцем середовища, вибирати коло осіб для спілкування, зберігати свою анонімність або грати інкогніто бажані для себе соціальні ролі, знаходити нішу для інтелектуальної трудової та соціальної активності, змінювати і навіть знищувати своє віртуальне творіння. По-друге, у ній відбувається взаємопроникнення реального, вигаданого, символічного. І нарешті – вона менш агресивна до людини, в значній мірі підкорена їй. Віртуальна реальність і реальність, яку вона представляє чи заміщає, здатні до взаємної детермінації. Прагнення людини до «віртуалізації» свого життя часто обумовлено бажанням зробити його більш яскравим, таким, що містить цікаві події та сильні емоційні почуття.

В деяких випадках аналогічну термінологію застосовують і для характеристики сучасного буття держави. Зокрема, досить популярним є термін «віртуальна держава», який є більш поглибленим варіантом концепції «електронного урядування» і є «метафорою, що означає приділення уваги до структур та процесів функціонування держави, що стають все більше і більше інтегрованими у інформаційні та телекомунікаційні системи» [3].

Іноді віртуальність визначають як «втрату реальності». Навколо сучасної людини усе більше речей, що здаються не цілком реальними, відділені від своєї сутності за певними показниками, ознаками як образами.

Заслугує на увагу позиція вітчизняного вченого С. Дацюка, яким обґрунтовано науково-філософську концепцію, яку автор визначає як «Теорія віртуальності» [4].

Відповідно до запропонованої теорії, поняття «віртуальність» та «віртуальна реальність» не є теоретичними поданнями, а є метафорами. У логіці широко використовуються поняття «можливий мир» і «штучна реальність», які з

«віртуальною реальністю» ніяк не співвіднесені. «Віртуальну реальність» психологізують або роблять предметом логіки модальності, «віртуальність» же намагаються витлумачувати з актуальності. Теорія віртуальності виходить із того, що віртуальність не підлягає тлумаченню, вона піддається осмисленню з позиції конструювання.

Теорія відповідає на п'ять питань: 1) що таке реальність; 2) як припустимі уявлення про віртуальність; 3) як припустимі віртуальні уявлення; 4) як припустимий штучний інтелект; 5) чи існують спосіб і засоби більш адекватного, ніж традиційні, вираження абсолютів: буття, Бог і т.д.? Відповідь на ці питання проводиться не як розуміння або пояснення, а як збагнення й онтологічне обґрунтування через реонтологізацію [5].

Віртуальність є тотальною ознакою соціальної реальності. Віртуалізація суспільства в даний час визначається загальними, універсальними чинниками. Вона стосується практично всіх елементів суспільства: економіки, політики, науки, мистецтва, сім'ї, сексуальних стосунків тощо. Суть розвитку цього процесу полягає в наростаючому заміщенні речового середовища його образами, гра з якими поступово набуває тотального суспільного інтелектуального спрямування. Ця тенденція виявилася співзвучною культурі постмодернізму.

При цьому, досить швидко прийшло розуміння, що створене інформаційно-комунікаційними технологіями «віртуальне» середовище, є не якоюсь альтернативою, а невід'ємною частиною реального світу, що знайшло свій вираз у концепції «реальної віртуальності», комунікація та взаємодія в рамках якої впливає на життя суспільства та держави. «Із перспективами розширення інфраструктури та зниження цін на комунікацію, це не передбачення, а спостереження, сказати, що он-лайн спільноти швидко розвиваються не як віртуальний світ, а як реальна віртуальність, інтегрована з іншими формами взаємодії в значно гібридизованому щоденному житті» [6].

Статистика свідчить, що з 7 млрд. мешканців планети майже 1 млрд. вже є користувачами Інтернету, їх життя все більш

набуває віртуального характеру, їх заглиблення в on-line набирає масштабних глобальних розмірів. Мережева організація життя сучасної людини і суспільства вимагає створення нових компонентів соціальної інфраструктури – таких як повсюдний Wi-Fi (технологія комунікації, що надає можливість бездротового, мобільного доступу до Інтернету), інформатизація виробництва і діяльності органів влади та місцевого самоврядування, всіх служб і організацій, що надають людині соціальні послуги і забезпечують комфортність та ефективність її життєдіяльності. Саме такі передумови створюють сприятливе середовище, з одного боку, для розвитку «віртуальних благ» – торгівлі, взаєморозрахунків, менеджменту та маркетингу тощо, з іншого – для порушення правових норм, що регулюють традиційні сфери соціальної діяльності, навіть на міжнародному рівні. Тому глобальній актуальності набуває проблема правового регулювання виникаючих при цьому «віртуальних відносин».

Спілкуючись чи здійснюючи діяльність в інформаційно-технологічному просторі щодо майнових і немайнових благ суб'єкти вступають між собою в правові відносини. Такі соціальні відносини багатьма юристами розглядаються, переважно, в цивільно-правовому контексті. Але ж з появою інформаційного права, як комплексної галузі права та напряму наукових досліджень, говорять про інформаційно-правові відносини, що виникають при передачі та розповсюдженні інформаційних продуктів, які мають специфіку в порівнянні із відомими суспільними відносинами інших галузей права, у тому числі майновими.

Дійсно, однією із категорій суспільних відносин інформаційно-правового змісту є відносини, що виникають із приводу визнання інформаційного продукту чиеюсь власністю. За аналогією із речовою власністю, де реалізуються правочинності володіти, користуватися, розпоряджатися річчю, пропонується ввести правочинність власника інформаційного продукту (інформаційна правочинність), засновану на особливостях та юридичних властивостях інформаційного

продукту. У відносинах права власності інформаційний продукт одержав юридичну форму у категорії «права інтелектуальної власності». Завдяки своєму міжгалузевому змісту такі соціальні відносини можуть носити не тільки цивільно-правовий, але й адміністративний, кримінально-правовий, кримінально-процесуальний, фінансовий чи господарський зміст.

Підставами виникнення правовідносин в інформаційно-технологічному просторі (назвемо їх віртуально-інформаційними) у більшості випадків виступають дії, тому що інформаційно-технологічний простір по своїй суті є простором, об'єднуючим діяльність людей, які лише побічно залежать від впливу природних чинностей. Розглядаючи в якості юридичних фактів дії суб'єктів таких відносин, слід сказати, що на відмінність від дій, що породжують цивільні правовідносини в матеріальному правовому просторі, юридичні факти в інформаційно-технологічному просторі представлені лише неправомірними діями і юридичними актами у формі угод. Тобто віртуально-інформаційні правовідносини породжуються вольовими діями суб'єктів права, спрямованими саме на те, щоб результатом таких дій було виникнення певних правовідносин або досягнення певної правової мети.

Структурні елементи віртуально-інформаційних правових відносин мають певну специфіку:

1. Учасниками таких правовідносин може бути будь-який суб'єкт інформаційного права, який має доступ до Інтернету. Особливостями цієї категорії правовідносин є, по-перше, проблеми у визначенні дієздатності осіб, з якими користувач вступає у правовідносини; по-друге, появи віртуальних організацій, що можуть створюватися користувачами Інтернету з метою здійснення комерційної діяльності, причому лише в інформаційно-технологічному просторі. Такій «віртуальній компанії» дуже просто відкрити реальний банківський рахунок; по-третє, використання так званих програм-роботів, тобто програмно-технічних засобів, що дозволяють вступати в правовідносини автоматизовано; по-четверте, труднощі у

визначенні фізичного місцезнаходження інших учасників конкретних віртуально-інформаційних правовідносин.

2. Об'єктом віртуально-інформаційних правовідносин є поведінка суб'єкта, спрямована на те або інше благо. Що стосується благ, пов'язаних із впливом суб'єктів, то їх можна розділити на три групи:

– блага, що мають цінність тільки в межах інформаційно-технологічного простору та без нього існувати не можуть (наприклад, той самий *domaine name* – спосіб індивідуалізації Web-серверів);

– блага, що мають цінність повсюдно, тобто як у межах, так і за межами інформаційно-технологічного простору (наприклад, дисковий простір, тобто частина жорсткого диску на Web-сервері);

– блага, що мають цінність тільки за межами інформаційно-технологічного простору.

3. Суть віртуально-інформаційних правових відносин у широкому значенні, включаючи суб'єктивні права та обов'язки (юридичний зміст) і взаємодію суб'єктів у рамках юридичного змісту, специфічна. В інформаційно-технологічному просторі здійснюється взаємодія певних суб'єктів. Інтернет, по суті, стає технологічним середовищем, що неминуче створює нові правові ситуації, пов'язані з тим, що чинна традиційна нормативно-правова база не здатна регулювати. Іноді юридичний закон навіть гальмує розвиток такого роду правових відносин. Інформаційно-технологічний простір радикально підриває зв'язок між юридично значущими явищами та їх фізичним місцезнаходженням. Розвиток глобальних інформаційно-технологічних систем руйнує зв'язок між географічною локалізацією. Стає практично неможливим контроль держави, що, за сутністю, є легітимним, над інтерактивною поведінкою користувачів систем. Можливості правового регулювання та ефективність дії конкретної правової норми традиційно визначаються виходячи з фізичного місцезнаходження суб'єктів. «Вільний» інформаційний простір не має територіально

визначених кордонів, а обмін даними не залежить від географічного місцезнаходження його користувачів. Інтернет дозволяє взаємодіяти суб'єктам віртуально-інформаційних правовідносин, які не знають, і в багатьох випадках не можуть знати про місцезнаходження один одного. Визначення місця знаходження стає життєво важливим, але тільки знаходження у середині такого специфічного простору, що складається з «електронних адресів», за допомогою чого здійснюють обмін даними, опосередковує правовідносини, що виникають. Система байдужа до фізичної локалізації адресатів і не має будь-якого необхідного зв'язку між адресою Інтернету та фізичною юрисдикцією. Хоча ім'я домену, призначене даному адресатові раніше, може бути пов'язане із визначеною адресою Інтернет-протоколу, відповідним до території, де адресат фізично розташований (наприклад, «*.ua» – розширення імені домену – вказує немовби на розташування адресата на території України), сервер може переміщуватися у фізичному змісті без будь-якого руху в інформаційно-технологічному просторі. У якості альтернативи, власник імені домену може прив'язати його до іншого адресата держави, що фізично знаходиться на території іншого. Тому укладаючи договір купівлі-продажу, розташований на сервері з ім'ям домену «*.ua», не можна бути впевненим, що місцем укладання договору буде Україна. А, наприклад, здійснюючи правочин на домені «*.com», ви взагалі без отримання додаткової інформації не будете знати, де зареєстрована відповідна веб-сторінка. Географічні кордони не можуть більше виконувати функцію покажчиків, які повідомляють суб'єктам віртуально-інформаційних правовідносин, що вони перебувають у юрисдикції певної держави, тому що вони взаємодіють один з одним, просуваючись у віртуальному просторі.

Таким чином, ще однією специфічною рисою віртуально-інформаційних правовідносин є їх наднаціональний (чи надтериторіальний) характер, тому що інформаційно-технологічний простір не тільки дозволив зробити територіальні

кордони прозорими, а й перетворитися на нове приватноправове поле – поле міжнародного приватного права.

Мабуть, тут буде доречно звернутися до історії, яку вже має Інтернет з кінця 1950-х рр. минулого століття, коли, використовуючи фонди Агентства Перспективних Проєктів Досліджень Міністерства Оборони США (U.S. Defense Department's Advanced Research Projects Agency – ARPA) дослідники почали експерименти по з'єднанню комп'ютерів один з одним за допомогою телефонних ліній, зокрема, займатися дослідженнями в галузі забезпечення безпеки зв'язку та комунікацій у ході обміну ядерними ударами. Роком народження сучасного Інтернету вважається 1982 рік, коли ARPA створює єдину мережеву мову TCP/IP. Один з класичних зразків неефективного забезпечення таємності Інтернету спостерігався у 1998 році, коли після інтернет-конференції, що проходила у Лівії, місцева митниця вилучила у ряду учасників цього зльоту дискети, пояснюючи це тим, що «інтернетчики», використовуючи їх, могли вивести із країни коштовну інформацію. У 1999 році вперше спостерігалася спроба цензури Інтернету за принципом: «Інтернет нікому не належить». У ряді країн (Китай, Саудівська Аравія, Іран, Єгипет, деякі країни СНД) державними органами початі заходи щодо технічного блокування доступу користувачів до певних серверів і сайтів політичного, релігійного або порнографічного характеру. Окремо забороняються популярні серед сексуальних меншостей сайти. У 2002 році мережа Інтернет зв'язує вже 689 млн. користувачів і 172 млн. хостів. Розробляються нові технології Інтернету, які повинні замінити «старий Інтернет», розширити його функції або створити національні комп'ютерні мережі [7].

Щодо правовідносин, то Інтернет створювався з метою вільного доступу та спілкування без правових обмежень, а основні правила поведінки в Інтернет встановлюють самі її користувачі. Тобто, на початковій стадії становлення цієї технології, Інтернет носив форму саморегулюючої (синергетичної) системи, яка мала виключно внутрішні, неписані

правила поведінки. У більшості країн світу мережа розвивалась академічними спільнотами, які розробляли та використовували внутрішні регулятивні інструменти.

Саме в період створення «нового Інтернет» у 2003 році з'являється Декларація про свободу комунікації в Інтернет, де були визначені основні принципи у сфері комунікацій, яких повинні дотримуватися всі сторони, що підписали цей документ. Сфера дії зазначеного документа повинна була поширюватися на національні законодавства держав-членів.

Зокрема, було задекларовано наступні принципи комунікації у Інтернеті:

«Принцип 1. *Правила щодо змісту (контенту*) в Інтернет.* Держави-члени не повинні піддавати контент в Інтернеті обмеженням, які перевищуватимуть застосовувані до інших засобів постачання контенту.

Принцип 2. *Саморегуляція чи спільна регуляція.* Держави-члени повинні заохочувати саморегуляцію чи спільну регуляцію стосовно поширюваного в Інтернет контенту.

Принцип 3. *Відсутність попереднього державного контролю.* Державні органи не повинні, застосовуючи загальне блокування чи фільтрацію, відмовляти громадськості у доступі до інформації та іншої комунікації в Інтернет, незважаючи на кордони. Це не перешкоджає встановленню фільтрів для захисту неповнолітніх, зокрема в доступних для них місцях, таких як школи та бібліотеки.

Принцип 4. *Зняття бар'єрів участі людей в інформаційному суспільстві.* Держави-члени повинні сприяти та заохочувати загальний доступ до комунікаційних та інформаційних послуг Інтернет на недискримінаційній основі за доступною ціною. Більше того, активна участь громадськості, наприклад шляхом створення та підтримування індивідуальних веб-сайтів, не

*Контент (англ. *content* – вміст) – будь-яке інформаційно значуще наповнення інформаційного ресурсу (наприклад, веб-сайту) – уся інформація, яку користувач може скопіювати (завантажити) на диск комп'ютера з дотриманням відповідних законностей, як правило, тільки для особистого користування [6].

повинна бути предметом будь-якого ліцензування чи інших вимог, що мають подібний вплив.

Принцип 5. Свобода надання послуг через Інтернет. Надання послуг через Інтернет не повинно бути об'єктом певних дозвільних систем, застосування яких базується виключно на засобі передачі контенту (Інтернет).

Принцип 6. Обмежена відповідальність постачальників послуг за Інтернет-контент. Держави-члени не повинні покладати на постачальників послуг ні загальний обов'язок моніторити контент в Інтернеті, до якого вони надають доступ, який вони передають чи зберігають, ні обов'язок активно розшукувати факти чи обставини, що свідчать про незаконну діяльність.

Принцип 7. Анонімність. Для того щоб забезпечити захист від онлайнного стеження та сприяти вільному вираженню інформації та ідей, держави-члени повинні поважати бажання користувачів Інтернету не розкривати своєї особи. Це не перешкоджає державам-членам вживати заходів та співпрацювати з метою відстеження відповідальних за кримінальні вчинки, відповідно до національного законодавства, Конвенції про захист основних прав та свобод людини та інших міжнародних угод у правовій та правоохоронній сферах» [8].

Але із часом у Декларації як додаток з'явилася «Стаття 10. Свобода вираження поглядів». 1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств. 2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для охорони порядку або запобігання злочинам, для охорони здоров'я або

моралі, для захисту репутації або прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду і є необхідними в демократичному суспільстві» [9].

Таким чином, Декларація та затвердені нею принципи стали тією основою, яка забезпечувала найбільше сприяння розвитку Інтернету, як саморегулюючої системи. Проте саме остання стаття, по суті, «розв'язує руки» державі щодо правового регулювання «вільного простору».

Щодо забезпечення попередніх семи принципів, то, мабуть, необхідно говорити про формування певних традицій у забезпеченні законності та правозастосування в цьому напрямку шляхом єдності підходу держави, провайдерів та користувачів.

Вищезгадані специфічні риси віртуально-інформаційних правовідносин вимагають необхідність розробки нового підходу до їх правового регулювання. Однак, як було зазначено вище, правове регулювання виникаючих відносин у віртуальному просторі неможливо при слабкому зв'язку з фізичним місцезнаходженням їх суб'єктів. Уряди окремих держав намагаються контролювати або регулювати потоки інформаційних ресурсів, що перетинають кордони їх держав в інформаційному просторі. Але за своєю сутністю такі заходи мають обмежувальний зміст і більшою мірою стосуються обміну даними в електронному вигляді, що опосередковують звичайні правовідносини, а не віртуально-інформаційні. Реагуючи на скарги резидентів, держава намагається зменшити диспозитивність у публічно-правовому регулюванні віртуально-інформаційних правовідносин, встановлюючи торгові та інші обмеження потоку інформації, що перетинає державні кордони, не даючи можливості учасникам «електронних угод», самостійно регулювати їхні стосунки засобами міжнародного приватного права.

Ухвалюються публічно-нормативні акти, у тому числі міждержавні, що намагаються регулювати «електронну торгівлю», оскільки вона може виявити несприятливий вплив на

резидентів. Наприклад, Міністерство юстиції штату Мінесота (США) затвердило нормативний акт про регулювання ігор на гроші, що розташовані на іноземних Web-серверах. Однак такий спосіб урегулювати правовідносини, у тому числі в комерційній діяльності, в інформаційно-технологічному просторі є нереальним (неефективним), тому що встановленню подібних публічно-правових норм вадить обмеження відповідно до міжнародного права державному суверенітету інших країн, дії яких намагається підпорядкувати своєму законодавству правозастосовний орган «держави-контролера».

Мабуть, супротив трансграничним потокам інформації з боку держав, по суті справи, є нічим іншим, як спробою зберегти інформаційний суверенітет держави і тим самим гарантувати свою інформаційну безпеку, але даремно. Треба визнати, що існуючі класичні методи та засоби права врегулювати «віртуальний світ» сьогодні не здатні.

Звернемося до побутової практики, для чого розглянемо декілька життєвих ситуацій.

Ситуація 1. Деякий час тому в телепросторі України, мабуть з політичних міркувань, було заблоковано трансляцію першого каналу російського телебачення (як по кабельному телебаченню, так й в телевізійному ефірі) із посиланням на рішення владних структур та аргументацією. Не кажучи про те, що такий політично-правовий крок порушує конституційні права та свободи людини, зацікавлені громадяни мали можливість задовольняти свою потребу у перегляді передач із застосуванням інформаційної технології у вигляді засобів супутникового телебачення чи того ж Інтернету. Висновок – закон не працює.

Ситуація 2. Практика діяльності колишнього Національного агентства с питань суспільної моралі зіткнулася з проблемою правового регулювання розповсюдження дитячої порнографії, у тому числі в Інтернеті. Але з урахуванням технологічної специфіки побудови мережі правові методи та засоби вирішення проблеми протидії цьому, безумовно, негативному явищу, не

виявилися спроможні. Висновок – закон не працює і не може працювати.

Крім того, зазначимо, що у перших двох випадках закон практично порушує морально-етичні норми та права людини. Ми бачимо, що виникаючи в наведених вище ситуаціях відносини між державою та громадянином не піддаються правовому регулюванню. Таким чином, правове регулювання інформаційних відносин у сфері використання інформаційних технологій можливе лише за умови розробки, адаптації до чинного законодавства та застосування особливих правових методів, основу яких повинні складати саме інформаційні технології.

Таким чином, поняття «віртуальність» та «віртуальна реальність» є не теоретичними поданнями, а метафорами. У логіці широко використовуються поняття «можливий світ» і «штучна реальність», які з «віртуальною реальністю» жодним чином не співвідносяться. «Віртуальну реальність» психологізують або роблять предметом логіки модальності, «віртуальність» же намагаються витлумачувати з погляду актуальності. Тому зазначені поняття не мають права на існування у правовій науці, а використання цих термінів в науковому обігу слід усіяко уникати.

Правові відносини, що виникають у всесвітній інформаційно-когнітивній мережі Інтернет, які прийнято позначати також як «віртуальні відносини», є досить реальними та повинні розглядатися як складова частина інформаційних відносин. Віртуально-інформаційні правовідносини є об'єктом усвідомлення в межах «компетенції» саме інформаційного права та відповідної галузі законодавства.

Видається можливим визначити поняття *віртуально-інформаційних правових відносин* як *взаємних відносин двох чи більше осіб із приводу майнових благ, що породжуються обставинами виникнення та існування в інформаційно-технологічному просторі, як результат комунікації та обміну даними в електронно-цифровій формі, що визначається*

наднаціональними ознаками на засадах юридичної рівності та автономії волі їх суб'єктів.

Правова природа інформаційно-технологічного простору та віртуально-інформаційних правових відносин виділяє їх з існуючої системи інформаційних правовідносин в окрему групу, що вимагає розробки специфічних методів правового регулювання.

Широке використання інформаційних технологій та е-телекомунікацій, складність правового регулювання правовідносин, що виникають при цьому, обумовлюють необхідність розробки та впровадження в юридичну практику, так званого *технологічно-правового методу* – застосування *сертифікованого легально, в межах чинного законодавства, спеціалізованого програмно-технологічного продукту (інформаційної технології), здатного забезпечити виконання соціальних норм та правових приписів у сфері регулювання правових відносин, що виникають під час здійснення інформаційної діяльності, шляхом спеціально-технологічного впливу на можливі неправомірні дії суб'єктів.*

Крім того, саме розробка теоретико-методологічних засад та впровадження технологічно-правового методу становлять ту відсутню на сьогодні умову визнання інформаційного права і його віднесення до переліку галузей права з екстраполяцією в системі комплексного інформаційного законодавства, в частині обов'язкової наявності спеціального методу для цієї галузі права.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беляков К.І. Інформаційно-правові дослідження: походження, становлення, стан та перспективи розвитку // Інформація і право. – К.: НДЦПІ АПрН України, 2011. № 2. С. 4–12.
2. Віртуальний. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: <http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%82>
3. Fountain J. Central Issues in the Political Development of the Virtual State / The Network Society: From Knowledge to Policy. Washington, DC: Johns Hopkins Center for Transatlantic Relations, 2005. P. 149.

4. Свідоцтво про реєстрацію авторського права на роботу «Теорія віртуальності» № 26383, видано 6 листопада 2008 року державним департаментом інтелектуальної власності Міністерства науки і освіти України.
5. Резюме Теорії Віртуальності Сергея Пацюка. URL: <http://www.uis.kiev.ua/russian/win/~xyz/virtreal.rus.html>
6. Castells M. The rise of the network society. 2nd ed. – Blackwell Publishing Ltd. 2000. P. 29.
7. Інтернет. Історія Інтернету. URL: <http://connect.rin.ru/cgi-bin/print.pl?id=2&s=internet>
8. Контент. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: <http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%82>
9. Декларація про свободу комунікації в Інтернеті. Страсбург. 28.05.2003 (затверджена Комітетом Міністрів на 840-му засіданні заступників міністрів). Інститут Медіа Права. URL: www.medialaw.kiev.ua/laws/laws_international/77/
10. Беляков К.І. «Віртуальність» в контексті формування аксіоматики інформаційно-правових досліджень // Право та державне управління. Запоріжжя: Класичний приватний університет. 2011. № 4. С. 32-37.

